

Luc Ferry: Új rend: az ökológia
Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994, 305 old.

Az ezredforduló felé tartó ember gondolkodásában mind nagyobb teret foglal el az a kérdés, hogy milyen a kapcsolata az őt körülvevő világgal, melyet az élő és élettelen természet testesít meg számára. Az *ember és környezete* közti viszony sokat változott az idők során, s ez tetten érhető a Föld arculatának átalakulásában. A *természet humanizálása* az emberi élet minőségének javulását eredményezte. A legszembetűnőbb változásokat az újkor *mezőgazdasági és ipari forradalma* és a 20. század *posztindusztriális* fejlődésének technikai, technológiai vívmányai idézték elő. A kitágított világ a ma élő nemzedék számára összeszűkült és ez a felismerés arra készíti napjaink emberét, hogy újragondolja kapcsolatát a rajta kívüli, de vele szoros függőségben lévő természettel. Hiszen a 20. század végére jutottunk el egy olyan folyamat végére, amely a reneszánsz gondolkodásban nyert polgárjogot, majd a századok során mind lendületesebben teljesedett ki, széttörve a görög kultúra által megfogalmazott és hitt *természeti egységet*, a mágikus világlátás Heidegger által is megcsodált formáját.

A természeti erőforrások emberléptékű átalakítása a gazdasági élet keretei között a rohamos létszámban növekvő emberiség anyagi szükségletének kielégítését szolgálja. E tényből két tanulság fakad: 1) a világ fejlődésére döntő hatást gyakorló országok mindent megtesznek a GNP (*gross national product*) növeléséért, 2) az ENSZ környezeti programja szerint 2025-ig a népességnövekedés 90 %-át a fejlődő országok adják. (Somogyi Ferenc: *A vegyesgazdaság evolú-*

ciós perspektívái. Veszprém, 1994.) A két végtelen — GNP és a népességnövekedés — szembesül a végelessel (Föld), annak erőforrásaival és kérdéssé teszi, vajon regionális *ökológiai katasztrófák* nélkül fenntartható-e a *fenntartható fejlődés* (*sustainable development*) áhított elképzelése.

A világ megőrzésére tett erőfeszítések új kihívások elé állították és állítják ma is a tudományt, arra készítve, hogy megoldást találjon e nehezen kezelhető problémára, sőt nem egyszer a fogalmak tisztázására. Ki hinné, hogy a *környezet* kifejezés visszavezethető *Goethe*-ig. A *természet* meghatározásának gyökerei visszanyúlnak a görög–latin kultúráig. Nehezebb a dolgunk, ha az *ökológiára* gondolunk, hiszen értelmezése napjainkban is sokszor vihart vált ki a szaktudományokban. Annyi bizonyos, hogy *Gilbert Whitt*ől eredeztethető az ökológiai gondolkodás kezdete, aki szülőfaluja Selborn környékét tanulmányozva — 1789-ben jelent meg híres munkája: *Natural History of Selborn* — azt a végső következtetést vonta le, hogy a „Nature is a great economist.” (*Társadalomtudományi Tudományos konferencia*, Mosonmagyaróvár, 1993.)

A jövőért érzett aggodalom vonzza a *filozófusokat* is, akik magyarázatot keresnek további létünk bölcséleti kérdéseire, az ember és a természet közti viszony múltból eredező jövőjére, az emberiség megmaradásának „filozófiai esélyeire”.

Kitűnő ötletnek számít *Luc Ferry* művének magyar kiadása, hiszen még a „vájtfülű” olvasó is zavarban van, ha a természetvédő és zöldmozgalmak ideológiai, politikai, ne-

talán filozófiai hátterére keresi a választ. A francia filozófus az 1990-ben megjelent *Homo Aestheticus* című munkájával robbant be a nemzetközi tudományos életbe, s dicséret illeti a magyar kiadót, hogy a méltán neves *Mérleg* sorozatban, alig két évvel a francia kiadás után, a magyar olvasó is kézbe veheti e „tisztázó szándékú kézikönyvet”.

Hosszú út vezet a középkor vége felé felbukkanó *állatperekétől*, a *perlekedő fákon* keresztül, korunk radikális *zöldmozgalmáig*. Ezek valójában egy tőről fakadnak, noha évszázadokat ívelnek át. Luc Ferry esszéjének az alapkérdése az, hogy mekkora esélye van egy nem metafizikus humanizmusnak környezeti gondjaink orvoslásában. Hiszen bármi más megoldás megkérdőjelezi lojalitásunkat eddig birtokolt kulturális hagyományaink és a jövőbe vetett, a fejlődést mint szükségszerűséget elfogadó alapelv iránt. Azt hiszem, hogy „menekülni” csak előre lehet, amely akörül forog, hogy „hogyan ötvözzünk hát *hagyományt* és *szabadságot*, hogyan ápoljuk egyszerre a *természetet* és az *emberi kultúrát*?”

Ez a program magában hordozza azt a fogalmat, melyet „ökológiai érzékenységnek” nevezünk. Azt kell elismernünk, és — amennyiben lehet — megóvnunk a természetben, ami emberinek látszik számunkra és legdrágább eszméinkkel fonódik össze: a *szabadsággal*, a *szépséggel*, a *célszerűséggel* — írja a szerző. Mindez együtt jár viszont a természettel szembeni kötelezettségeink számbavételével, amely egyúttal meghúzza a határt a technika és a tudomány beavatkozásának, megfelelve a *demokratikus ökológia* politikai és metafizikai kihívásának.

A szinte világrendd terebélyesedő ökológia megosztja a természetért, végső soron az emberért aggódók taborát, sokszor beivódva politikai vonulatokba.

Napjainkban „három ökológia” keres megoldást az elveszett harmónia korrigálására. Érdekes, hogy egyes országokban, így pl. Franciaországban — kartézianus hagyományok miatt —, Dél-Európa katolikus val-

lású országaiban — talán a természetvédelem és a vallás közti összefüggés miatt — nincs, vagy csak néhány iskolateremtő ökológus található, ellentétben az angolszász nemzetekkel és a német nyelvterület országaival. A vallás és a természet közti viszony szinte felkínálja a harmóniát az ember és a „teremtett világ” között. (*Felelősségünk az élő természetért*. Ökumenikus-tudományos szimpózium. Bp., 1994.) Az *első* irányzat azon a nézeten van, hogy az ember a természet megóvásával önmagát védi meg, tehát érdeke fennmaradása, hiszen nem kívánja magát megfosztania a „kellemes élet” lehetőségétől. A *második* irányzat már komolyabban veszi az utilitarista elvet, mely szerint nemcsak az ember sajátos érdekeit kell számításba venni, s ezáltal morális jelentőséget tulajdonít az emberen kívüli élő világnak. Ebből az irányzathoz táplálkoznak az angolszász világban az ún. állat-felszabadító mozgalmak. A *harmadik* irányzat a legradikálisabb a természet irányában, hiszen jogot követel a természetnek, beleértve a növényeket, sőt az ásványvilágot is. Ez az Egyesült Államokban és Németországban napjaink *alternatív* mozgalmainak meghatározó ideológiájává kezd válni, melyek a humanizmus felülbírálatát tűzik zászlajukra. Harcot indítanak az *antropocentrizmus* ellen, a természet jogainak védelmében. E radikális irányzat az ökológia köntösében a modern világ kritikáját fogalmazza meg, s a világ-egyedet akarja megvédeni az embertől.

Az amerikai tudományos élet ökológiai alternatívája a *mélyökológia* (*deep ecology*) és a környezetszemléletű ún. *felületi ökológia* (*shallow ecology*) szemléletmódja közt tesz különbséget. Az előbbi radikalizmusa a legélesebb bírálat a nyugati civilizációról, a fogyasztói társadalomról. „Mert még a náciizmus is, nem beszélve a sztálinizmusról, megőrzött egyfajta kétértelmű viszonyt a technikához és a tudományhoz. Egyrészt elítélte ugyan a természetromboló modern világot, másrészt továbbfejlesztette a nemzet erőinek totális mozgósítása érdekében.” — írja Luc Ferry.

Mi élteti a modern világ ökológiába bujtatott kritikáját? A szerző véleménye szerint egyrészt a múlt utáni romantikus sóvárgás, másrészt az osztályok nélküli társadalom jövőjébe vetett forradalmi hit. Nem nehéz felismerni a szélsőbal, -jobb politikai paletta látszólag ellentétes pólusait. Mind a faszizmus, mind a kommunizmus kétkezik a demokráciában, irtózik a piactól, új ember-típust szándékozik megteremteni. A liberalizmussal szemben csak a neokonzervatív vagy a proletárforradalom nyújt alternatívát. S talán nem véletlen, hogy a kommunizmus összeomlása után az új keletű fundamentalisták (mélyökológia hívei) egy kísérleti politikai rendszer teteme körül sűrűsödnek, akadályozva a demokrácia esélyeit.

A náci természetvédelmi törvényekben (1933. nov. 24., 1934. júl. 3., 1935. júl. 1.) az aranykor, a bukás és a visszaállítás hármassága fogalmazódik meg, ahol a kultúra és a városiasodás közé egyenlőségjelet tettek, mondván, hogy az urbanizáció elfojtja az eredeti nemzeti jelleg érvényesülését, átalakítja a természeti táj arculatát. Ezt átveszik a hagyományörző forradalmárok és az 1960-as évek baloldali mozgalmai.

A modernellenesség, az ipari civilizáció bírálat, vagyis a modern idők uniformizmusának elutasítása, a tömegfogyasztás megvetése, a kozmopolita világlátás kritikája napjainkban — Luc Ferry szerint — mintha már a baloldal sajátossága lenne. Ez egykoron még a jobboldal különféle irányzatainak esz-

köztárába tartozott. De beszélhetünk a radikális ökológia „ultrabal” változatáról, vagy az ún. ökofeminizmus Françoise d'Eaubonne által megfogalmazott elvéről is, amely csak a „hímközpontúság” ellen lázad.

Az ökológiai egyensúly visszaállításának mindenféle túlzása ellenszenves a demokrata számára. El kell fogadni azt, hogy az ember képes és kénytelen alakítani a természetet, egyúttal képes és köteles védeni is azt. Mindez a demokrácia lételeme, amely a belső kritikán nyugszik, s ennek elérésére törekedtek volna a 18. század felvilágosult gondolkodói is.

A kötet végén felteszi a kérdést a szerző: „Valóban választanunk kellene a kultúra három mozzanata — az elszakadás, a fogyasztás és a gyökerek — között? Nem hiszem. (...) Ha a kultúrát a szociobiológia mintájára egyszerűen csak a természet folytatódásának tekintenénk, az egész szellemi világ veszélybe kerülne. A barbárság és a humanizmus között most a demokratikus ökológiának kell meghúznia a választóvonalat.”

Azt hiszem, hogy ez a természetfilozófiai esszé nem kíván pontot tenni e bonyolult kérdéskör minden egyes fölvetésére, nyitva hagyja a kaput. Szellemesen eligazítja az érdeklődőt, választ ad az ember és a természet szövevényes kapcsolatára, értékrendet állít föl, s mindezt könnyedséggel teszi.

Surányi Béla